

<https://doi.org/10.15407/sofs2020.04.024>
УДК.339.9

Г.О. АНДРОЩУК, кандидат економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
вул. Казимира Малевича, 11, 03150, Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-0781-9740>
e-mail: genandrol@gmail.com

ІНСТИТУТ СЕКРЕТНИХ ВИНАХОДІВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В роботі надано економіко-правовий аналіз створення та функціонування інституту секретних винаходів у провідних країнах світу та Україні, визначення його ролі в економічному розвитку та забезпеченні національної безпеки. Розглянуто стратегічне значення та важливість секретних винаходів для національної економіки і безпеки, проаналізовано економіко-статистичні показники, організаційно-економічні аспекти засекречування та важливості своєчасного розсекречування винаходів для економічного розвитку країни та світової науки. Наведено мету правової охорони секретних винаходів.

Державне регулювання секретних винаходів у зарубіжних країнах з давніми та стабільними патентними системами (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Польща) здійснюється в рамках національних патентних законів, що регламентують правову охорону винаходів. Показано, що протягом майже всього ХХ століття інститут секретних винаходів здійснив величезний внесок у зміцнення національної безпеки таких провідних країн, як США, Великобританія, Німеччина, Франція. У колишньому СРСР інститут секретних винаходів був найважливішим елементом у системі державного режиму секретності, значною мірою забезпечивши можливість досягнення, а потім утримання військово-технічного паритету між СРСР і США. Очевидність необхідності його подальшого збереження в цих країнах не викликає сумніву у фахівців. Аналіз нинішнього стану справ свідчить, що провідні країни світу не лише зберегли свої національні інститути секретних винаходів, а й продовжують активну роботу з їх удосконалення. Звертається увага, що в Законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про державну таємницю» не передбачено норми щодо виплати грошової компенсації власнику секретного винаходу за рішення про їх засекре-

---

Цитування: : Андрощук Г.О. Інститут секретних винаходів як фактор забезпечення національної безпеки. *Наука та Наукознавство*. 2020. № 4 (110). С. 24—43. <https://doi.org/10.15407/sofs2020.04.024>

чужання, що унеможлиблює їх ефективне використання в господарській діяльності. Запропоновано механізм визначення розміру компенсації за засекречування винаходу. В установах, організаціях, на підприємствах України не було проведено інвентаризацію винаходів колишнього СРСР із грифами «Для службового користування» («ДСК») і «таємно» (близько 250 тис.), які належать українським заявникам. Аналізуються втрати від виходу України з Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних таємниць у галузі правової охорони винаходів, що призвело до невикористання вітчизняними науковцями і конструкторами понад десятків тисяч перспективних технічних рішень при розробленні озброєння і військової техніки. Мінекономрозвитку України спільно з Міністерством оборони України пропонується терміново врегулювати цю проблему. Враховуючи динаміку збільшення патентних заявок у світі в останні роки (відповідно і збільшення кількості винаходів, спрямованих на національну безпеку та оборону), ескалацію міжнародної напруженості, цей економіко-правовий інститут, що безпосередньо займається питаннями національної безпеки, набудуватиме все більшого значення.

Ключові слова: секретний винахід, виплата компенсації, державна таємниця, засекречування, інтелектуальна власність, національна безпека, патент, регулювання.

Вступ. Однією з головних продуктивних сил суспільства у XXI столітті стає людський інтелект, оскільки саме він забезпечує інноваційний розвиток, створює нові види товарів і послуг, тим самим даючи можливість досягти якісно нового, більш високого рівня життя. Інтелектуальна власність є одним із найважливіших факторів зростання науково-технічного, культурного, економічного і оборонного потенціалу будь-якої країни. Водночас інтелектуальний капітал вважається головним фактором успіху в економіці та усіх сферах бізнесу, оскільки він є основою, джерелом створення інноваційної продукції, яка з високим прибутком реалізується на світовому ринку.

В умовах глобалізації та формування інформаційного суспільства країни, зацікавлені в науково-технологічному і промисловому розвитку, знаходяться перед складною дилемою — як зберегти в таємниці від потенційних супротивників і конкурентів свої військові та науково-технічні секрети, не заважаючи при цьому міжнародному науково-технологічному обміну. Одним із найважливіших завдань будь-якої держави є забезпечення національної безпеки. *Національна безпека* — це здатність країни своєчасно виявляти, запобігати і нейтралізувати реальні та потенційні загрози національним інтересам. Закон України «Про основи національної безпеки України» дає більш розгорнуте її визначення: «Національна безпека — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу

цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам»¹.

Як зазначає Б.А. Маліцький, «Інтелектуальний ресурс для розвитку й підтримки діяльності системи національної безпеки в цілому й усіх її складових — це наукові знання, технології, інновації, інформація та інші продукти творчої праці, що продукуються науково-технологічною сферою, системою освіти й іншими сферами творчої діяльності, використання яких, разом з природно-матеріальними ресурсами, забезпечує відповідний рівень стану національної безпеки» [1, с. 3—4].

Природно, що для його забезпечення держава контролює на своїй території діяльність фізичних і юридичних осіб, що зачіпає інтереси національної безпеки. Обмеження на доступ до інформації, тобто режим збереження таємниці, є ефективним засобом захисту національної безпеки.

Варто зазначити, що існує сфера суспільних відносин, в яких інтереси національної безпеки та інтереси винахідників перетинаються. Саме до неї належать секретні винаходи. Секретний винахід (корисна модель) — винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесена до державної таємниці.

Можна дати й більш розгорнуте авторське визначення: секретний винахід — об'єкт патентного права у вигляді технічного рішення, що стосується продукту (зокрема, пристрою, речовини, штаму мікроорганізму, культури клітин рослини і тварини та ін.) або способу (процесу здійснення дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріальних засобів), а також нове застосування відомого продукту чи процесу, яке відповідає умовам патентоздатності (новизна, винахідницький рівень, промислова придатність), що містить інформацію, віднесена до державної таємниці, поширення якої може завдати шкоди національній безпеці держави.

Згідно із Законом України «Про державну таємницю», «державна таємниця (далі також — секретна інформація) — вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою». За допомогою Закону України «Про державну таємницю» українська

---

¹ Закон України «Про основи національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата доступу: 06.04.2020).

держава захищає відомості, поширення яких може завдати шкоди національній безпеці. Строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці, встановлюється державним експертом з питань таємниць з урахуванням ступеня секретності інформації, критерії визначення якого встановлюються Службою безпеки України, та інших обставин. Для інформації зі ступенем секретності «особливої важливості» він не може перевищувати 30 років, для інформації зі ступенем секретності «цілком таємно» — 10 років, для інформації зі ступенем секретності «таємно» — 5 років². Ступені секретності науково-дослідних, дослідно-конструкторських і проектних робіт, які виконуються в інтересах забезпечення національної безпеки та оборони, встановлюються шляхом винесення відповідного висновку державним експертом з питань таємниць, який виконує свої функції у сфері діяльності замовника, разом із підрядником.

Відповідно, охорона державної таємниці — це комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативних заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв. Це особлива сфера державного регулювання, в якій діють норми публічного і приватного права. В умовах демократичного суспільства визнається, що публічне право і приватне право повинні знаходитися не в стосунках підпорядкування, а бути рівними правовими системами зі своїми сферами і методами регулювання. Для того, щоб суспільство ефективно розвивалося, важливо знайти баланс, компроміс між публічними і приватними інтересами і унеможливити їх конфронтацію.

У колишньому СРСР інститут секретних винаходів був найважливішим елементом у системі державного режиму секретності, значною мірою забезпечивши можливість досягнення, а потім утримання військово-технічного паритету між СРСР і США.

Загальноновизнано, що протягом майже всього ХХ століття інститут секретних винаходів здійснив величезний внесок у зміцнення національної безпеки таких провідних країн, як США, Великобританія, Німеччина, Франція. При цьому очевидність необхідності його подальшого збереження в цих країнах не викликає сумніву у фахівців. Більше того, аналіз нинішнього стану справ свідчить, що провідні країни світу не лише зберегли свої національні інститути секретних винаходів, а й продовжують активну роботу з їх удосконалення.

У міру розвитку світової науки і техніки деякі раніше секретні винаходи стають загальнодоступними і де-факто перестають бути секретними за своїм змістом. Змінюється з часом і ступінь секретності таких винаходів. У подібних випадках у порядку, встановленому законодавством про державну

---

² Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ (в редакції Закону від 21 вересня 1999 р. № 1079-ХІV) // Відомості Верховної Ради України, 1999, № 49, с. 242—253.

таємницю, можливі як зміна ступеня секретності (в бік її зниження), так і розсекречення окремих винаходів. Крім того, в тому ж порядку допускаються зміни і взагалі зняття грифів секретності з документів заявки і з патенту на секретний винахід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років тільки в Російській Федерації було захищено декілька кандидатських дисертацій з проблем правового режиму секретних винаходів: Семенов С.Н. «Правові проблеми секретних і цілком секретних винаходів у СРСР і Російській Федерації» (1996 р.), Хромушина Е.В. «Правова охорона секретних винаходів, корисних моделей і промислових зразків» (2004 р.) [2], Гагагонова Р.М. «Правовий режим секретних винаходів у Російській Федерації» (2012 р.), Азовцев В.С. «Правова охорона секретних винаходів у Російській Федерації» (2012 р.).

Теоретичні та прикладні аспекти патентного права, державного регулювання службових і секретних винаходів, національної безпеки досліджували зарубіжні вчені Адамчак А., Бергін А., Гаврилов Е., Городов О., Дозорцев В., Долінський Я., Єременко В., Іларіонов П., Кундерт Т., Кумм А., Кшевінський З., Маміофа І., Мартенс Д., Пендичев В., Розенберг П., Сергєєв А., Хромушина Е., а також українські науковці Андрощук Г., Базилевич В., Бошицький Ю., Вірченко В., Гарєєв Є., Глухівський Л., Дахно І., Єгоров І., Капіца Ю., Комаров В., Крайнів П., Маліцький Б., Москалюк Н., Орлюк О., Потехіна В., Работягова Л., Федулова Л., Филь Р., Яшарова М. та ін. Але ними розглядаються переважно правові питання, без оцінки стратегічного значення та важливості секретних винаходів для національної безпеки і економіки, аналізу економіко-статистичних показників, організаційно-економічних аспектів засекречування та важливості своєчасного розсекречування винаходів для економічного розвитку країни та світової науки.

Виняткова цінність інституту секретних винаходів для забезпечення національної безпеки та економічного розвитку країни обумовлює актуальність комплексного дослідження економіко-правових проблем державного регулювання діяльності провідних країн та України у цій сфері.

Метою статті є економіко-правовий аналіз створення та функціонування у провідних країнах світу та Україні інституту секретних винаходів, визначення його ролі у забезпеченні національної безпеки та вироблення відповідних рекомендацій щодо його удосконалення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Необхідність запровадження спеціального регулювання правовідносин у сфері секретного винахідництва диктується тим, що процес засекречування винаходу підпадає під дію двох антагоністичних правових систем — патентної системи і системи правової охорони державної таємниці. Перша з них спрямована на стимулювання науково-технічної творчості та передбачає оперативне інформування громадськості про нове технічне рішення. Система правової охорони державної таємниці, навпаки, обмежує доступ до відомостей, вільне розповсюдження яких може

завдати шкоди національній безпеці країни. Саме це протиріччя створює специфіку правовідносин, що мають бути законодавчо врегульовані.

Метою правової охорони секретних винаходів є досягнення балансу інтересів основних учасників правовідносин: держави, інтереси якої полягають в обмеженні доступу до відомостей, поширення яких може завдати шкоди безпеці держави; авторів секретних винаходів, інтереси яких полягають у прагненні набути законодавчо встановлені особисті майнові та немайнові права на результати інтелектуальної діяльності, що відповідають критеріям охороноздатності винаходу; роботодавців авторів секретних винаходів і третіх осіб, інтереси яких полягають в отриманні вигоди від створення і застосування в своєму виробництві прогресивних науково-технічних рішень, що мають абсолютну світову новизну.

Відсутність правової охорони секретних винаходів негативно позначається на стані технічної творчості у збройних силах. Досвід показує, що більше половини нових технічних рішень, створених в інтересах збройних сил, не підлягають правовій охороні, оскільки містять відомості, віднесені до категорії державної таємниці [3]. Як наслідок, автори новітніх розробок в галузі озброєнь і військової техніки не мають не тільки майнових, а й немайнових прав на результати своєї інтелектуальної творчої діяльності. Такий стан справ призводить до зниження винахідницької активності і уповільнення темпів науково-технічного прогресу.

Стратегічна важливість секретних винаходів для економіки і науково-технологічного розвитку країни. Як показує ретроспективний аналіз, у ході проведення військових дій важливим об'єктом стають інтелектуальні ресурси противника. Так, під час Другої світової війни уряди країн використовували право примусового ліцензування на будь-який виданий у країнах противника патент, а також право на конфіскацію патенту або заявки на «стратегічний» винахід, у результаті чого останній оголошувався секретним і переходив у власність держави. Подібна практика була запроваджена в США, Великобританії та Франції в міжвоєнний період, в Італії — в 1940 р, в Німеччині — в 1942 р., у Фінляндії — в 1943 р., у Швеції — в 1949 р. Стратегічну важливість патентів Німеччини для економіки і науково-технологічного розвитку ряду країн можна продемонструвати на прикладі операції «Пейпер кліпс». Особливий інтерес у зв'язку з цим представляє стаття інженера, генерал-лейтенанта у відставці Еріха Шнейдера «Розквіт і занепад німецької науки в період Другої світової війни», яка вийшла у 1953 р. в книзі «Bilanz des Zweiten Weltkrieges» («Підсумки другої світової війни») [4]. У ній містяться унікальні дані про цю маловідому операцію, проведену в 1946 р. військами союзників. Під час цієї акції у Німеччині і Японії було вилучено найпотужніші запаси патентної та науково-технічної документації. Ось лише декілька фактів. Переможцями було конфісковано 346 тис. німецьких патентів; вивезено з Німеччини «безумовно найзначнішу збірку секретних наукових документів» загальною вагою в 1,5 тис. тонн. Керівництво союз-

ників розглядало захоплення цінних німецьких винаходів як важливу військово-стратегічну задачу. В одному американському звіті зазначено: «Управління технічної служби у Вашингтоні заявляє, що в його сейфах зберігаються тисячі тонн документів. Відповідно до думки експертів, понад 1 млн окремих винаходів фактично стосуються всіх наук, всіх промислових і військових секретів нацистської Німеччини, потребують обробки і аналізу». Один із чиновників у Вашингтоні назвав це зібрання документів «єдиним у своєму роді джерелом наукової думки, першим повним вираженням винахідницького розуму цілого народу» [4]. 27 липня 1946 року 27 колишніх союзних держав підписали в Лондоні угоду про поводження з німецькими патентами, згідно з якою всі німецькі патенти, що знаходяться поза межами Німеччини і зареєстровані до 1 серпня 1946 р., були експропрійовані. Бібліотека Конгресу США у Вашингтоні почала видавати бібліографічний тижневик, в якому вказувались розсекречені військові та наукові документи, їх короткий зміст, кількість і вартість зроблених з них копій і т. п. Ці бюлетені розсилалися 125 бібліотекам США, «щоб зробити їх більш доступними для публіки» [4]. Сьогодні це значною мірою пояснює першопричину того потужного післявоєнного науково-технологічного ривка, здійсненого США, який ще більше посилив технологічне відставання СРСР.

Міжнародні заявки і питання національної безпеки. Національне законодавство багатьох з договірних держав системи РСТ (англ. Patent Cooperation Treaty (РСТ) — міжнародний договір у сфері патентного права, укладений 35 державами у місті Вашингтон 19 червня 1970 року, членами якого нині є 152 країни світу) обмежує подачу міжнародних заявок в інші відомства з міркувань національної безпеки в таких випадках: якщо заявки подають громадяни відповідної держави; якщо заявки подають особи, які постійно проживають у відповідній державі; і/або якщо винахід було зроблено у відповідній державі [5].

Як показує проведений автором аналіз патентного законодавства, такі обмеження щодо подання заявок від фізичних і юридичних осіб, що постійно проживають в країні, передбачені, зокрема, патентним законодавством США, Великобританії, Німеччини, Франції, Бельгії, Данії, Греції, Італії, Ізраїлю, Індії, Іспанії, Китаю, Португалії, Туреччини, Швеції, Норвегії та пострадянських країн. Наприклад, стосовно вашої міжнародної заявки це означатиме, що якщо вам необхідний відповідний дозвіл, але ви ще його не отримали, тоді вам слід подати заявку безпосередньо в своє національне відомство, і ви не повинні користуватися системою РСТ для підготовки своєї міжнародної заявки, оскільки інформація, що міститься в проекті заявки, зберігається на серверах, що знаходяться у віданні Міжнародного бюро, а не на вашому комп'ютері і не на серверах відповідного національного відомства. У більшості випадків вважається, що подавати заявку в інше відомство можна, якщо заявник за певний час до цього (терміни варіюються в залежності від відомства) подав заявку щодо того ж самого винаходу у відповідне

національне відомство і не отримав повідомлення про безпеку, в якому зазначено, що йому забороняється подавати заявку в будь-які інші відомства, або якщо він спеціально запросив дозвіл і отримав його [6].

Аналіз основних підходів до державного регулювання секретних винаходів у зарубіжних країнах. Правова охорона секретних винаходів здійснюється в багатьох країнах світу. Законодавства США, Німеччини, Великобританії, Франції, Росії, Китаю, Польщі та інших держав по-різному регламентують правовідносини в цій сфері діяльності, але схожі в одному: вони захищають інтереси творців секретних винаходів і стимулюють розробку науково-технічних рішень, що перевищують світовий рівень.

Державне регулювання секретних винаходів у зарубіжних країнах з давніми і стабільними патентними системами (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Польща) здійснюється не за допомогою окремих спеціально розроблених з цією метою законодавчих актів, а в рамках єдиних національних патентних законів, що регламентують правову охорону винаходів [7—8]. В рамках національних законів існують загальні підходи у сфері правового регулювання секретних об'єктів промислової власності. Як секретні об'єкти промислової власності охороняються тільки винаходи (корисні моделі). Розглянемо більш докладно основні підходи до державного регулювання секретних винаходів у деяких європейських країнах (Великобританії, Німеччині, Франції, Польщі), а також у США і Україні. Кожна з країн встановлює відповідні умови патентоспроможності винаходу. В основному до них належать: новизна, винахідницький рівень і промислова придатність винаходу. Але, наприклад, у законах Франції та Великобританії містяться і такі умови, як рівень винахідницької творчості, неочевидність від рішення технічної задачі. Згідно із законодавством названих вище країн, як секретні об'єкти промислової власності охороняються лише винаходи. Тобто правовий режим секретності не поширюється на корисні моделі та промислові зразки. Винятками є Франція, Німеччина та Польща, у законодавстві яких (як і в Україні) закріплено правову охорону секретних корисних моделей.

Тому цілком слушною є думка Работягової Л.І. [7, 8], що в цьому питанні нам варто перейняти досвід країн, які закріплюють режим секретності лише за винаходами. Адже у держави немає необхідності засекречувати відомості про технологічне (технічне) рішення, щодо якого не проведено експертизу по суті, тобто не досліджено його новизну, винахідницький рівень та промислову придатність.

Варто зупинитися на процедурі видачі патенту на секретний винахід. У США і Великобританії у разі встановлення, що секретний винахід є придатним для набуття прав на нього, видача патенту призупиняється. У Франції патент на секретний винахід не видається. Що стосується проведення кваліфікаційних експертиз за заявками на секретні винаходи (тобто експертиз по суті), то їх проводять в усіх країнах, крім Франції. В Україні така експертиза також передбачена чинним законодавством. Однак у США в особ-

ливих випадках її можуть заборонити, щоб не розширювати коло осіб, допущених до відомостей про винахід [8]. За результатами експертизи по суті заявки на секретний винахід у Німеччині може бути виданий патент на секретний винахід із подальшою його реєстрацією в окремому реєстрі. Згідно з § 13 Патентного закону Німеччини патент не починає діяти, поки його не розсекретять, тобто власник патенту або його правонаступник у результаті рішення про засекречування не застосовує винахід. Патент на винахід, видачу якого призупинено (Великобританія, США), або виданий патент на секретний винахід (Німеччина) може бути використаний для потреб національної безпеки (Німеччина, США) або на користь держави (Великобританія, Німеччина).

Засекречування. Відомості про винаходи не публікуються, якщо вони є державною таємницею (Німеччина), якщо публікація може завдати шкоди національній безпеці (США), обороні держави або безпеці громадян (Великобританія), якщо це визначено міністром національної оборони (Франція). Всі країни періодично, як правило щорічно, переглядають режим секретності винаходів. Засекречування інформації щодо винаходів здійснюється за рішенням або за клопотанням компетентних державних органів. Дозвіл на ознайомлення з матеріалами заявок на патенти на винахід, публікація яких заборонена, може давати тільки компетентний орган влади (Великобританія, Німеччина, Франція, США). В кінці 2016 р. в США кількість патентів, що підпадають під дію постанови про секретність, становила 5680 і була найвищою з 1993 року. Найбільш тривалі патенти датуються початком 1940-х років [9].

Проведення експертизи по суті (кваліфікаційної експертизи) заявок на секретні винаходи. Таку експертизу проводять у Німеччині, США, Великобританії. Однак у США в особливих випадках її можуть заборонити, щоб не розширювати коло осіб, допущених до відомостей про винахід. У Франції експертиза за заявками на секретні винаходи не проводиться.

Розсекречування. Важливе значення для розвитку науки, інноваційної діяльності та розвитку економіки має своєчасне розсекречування секретних патентів. Президент США Дональд Трамп після своєї інавгурації видав меморандум високого рівня, який наказував розкрити групу секретних патентів. Цей цілком таємний меморандум було направлено в Міністерство оборони США і розвідувальне співтовариство, але через свій класифікаційний статус він не був доступним для ЗМІ. Президентський меморандум передбачає розсекречення понад 1000 патентів з масиву кількістю в понад 5000. Більшість із цих секретних винаходів стосуються технології старіння і здоров'я, проте деякі — матеріалознавства, біохімії та вільної енергії. Поточна кількість патентів, які були засекречені, становить приблизно 5700 згідно з даними Американського бюро патентів і товарних знаків (United States Patent and Trademark Office, USPTO). Кількість секретних патентів, які розсекречуються щороку, в середньому становить приблизно 0,5 % від загальної

їх кількості. Пентагон і розвідувальні органи повідомили Трампу, що для їх розкриття буде потрібно 10 років, але він зажадав, щоб це було зроблено протягом двох-трьох років [9]. На думку експертів, розсекречення більше тисячі секретних патентів, безсумнівно, допоможе успішно оживити промисловість США і забезпечити мільйони робочих місць.

Виплата грошової компенсації власнику секретного винаходу. Використання інституту секретного винаходу полягає в експропріації розробки у особи, яка має право на винахід, що саме по собі є винятковою подією. Ця експропріація відбувається через більш гіпотетичні, ніж реальні, загрози, вона потребує також виплати компенсації правомочній особі. Наприклад, у Польщі розмір такої компенсації визначається відповідно до ринкової вартості винаходу і за договором сторін, а в разі його відсутності — органом, який займається секретним винаходом. Ця сума повинна бути виплачена з державного бюджету або виплачуватися частково щороку, але протягом не більше 5 років. Якщо правовласник все-таки не погоджується із сумою, визначеною вищезгаданим органом влади, то відповідно до п. 5 ст. 284 Закону про промислову власність він має право подати позов про відшкодування збитків до загального суду, який у цивільному судочинстві визначить як суму, так і правила її виплати.

Варто звернути увагу, що в Законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і «Про державну таємницю» не передбачено норму щодо виплати грошової компенсації автору секретного винаходу (корисної моделі) за рішення про засекречування, що унеможливує їх ефективне використання в господарській діяльності. Єдина компенсація, передбачена Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», — за покриття витрат на сплату зборів. Спори щодо розмірів та порядку виплати грошової компенсації вирішуються в судовому порядку. Водночас подібна компенсація державою лише зборів за подання заявки та підтримання чинності секретного патенту не компенсує його патентовласнику усі витрати і обмеження, пов'язані із його розробленням і можливим використанням. Нещодавно Кабінет Міністрів України підвищив (від 30 % до 60 %) надбавки за доступ до секретності. Уряд України збільшив розмір компенсації працівникам режимно-секретних органів у зв'язку з виконанням обов'язків, які передбачають доступ до державної таємниці. Про стимулювання винахідників — розробників секретних винаходів знову забули.

При визначенні розміру компенсації за засекречування винаходу доцільно брати до уваги інтереси двох сторін: 1) інтереси заявника; 2) інтереси держави. Для задоволення інтересів заявника компенсація за засекречування винаходу повинна покривати: 1) здійснені заявником витрати на винахід: вкладення в матеріальне виробництво, пов'язані з винаходом; витрати на оформлення заявки, оплату мит і/або витрати на придбання прав на винахід; 2) майновий збиток, який настав унаслідок втрачених можливостей; 3) продовженню терміну засекречування має відповідати пропорційне збіль-

шення розміру компенсації. Для задоволення інтересів держави при придбанні прав на розпорядження винаходом при його засекречуванні має передбачатися можливість мінімізувати компенсацію за засекречування винаходу з міркувань розумної достатності: якщо розмір претензії на компенсацію вище середньої ціни ліцензії, що зазвичай визначається при порівнянних обставинах, тоді сума компенсації може бути знижена до розрахункової суми збитків; розмір компенсації може бути зменшений з урахуванням прибутку, який отримує потерпілий від іншого застосування винаходу; компенсація розраховується і виплачується після видачі патенту.

Чи потрібні Україні секретні винаходи? Відповідь тут одна: так, звичайно потрібні. Особливо зараз, в умовах гібридної війни і ведення бойових дій. Існують Закони України «Про державну таємницю», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», які регламентують, зокрема, діяльність у цій сфері. Але реалії, на жаль, зовсім інші.

Кабінет Міністрів України 24 квітня 2019 р. припинив для України дію Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних таємниць у галузі правової охорони винаходів і Угоди про методологічне порівняння і створення загальної статистичної бази Економічного Союзу в рамках Співдружності Незалежних Держав (СНД). Як повідомила прес-служба Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, відповідне рішення було прийнято на засіданні уряду.

«На сьогодні правових відносин між державами-учасниками угоди в цій сфері вже немає. Сама ж угода в цілому застаріла і не відповідає сучасному стану економічних відносин між країнами, що входять до СНД», — зазначили в прес-службі [10]. Навряд чи це рішення погоджувалось зі Службою безпеки і Міністерством оборони України. Дивно, що коментар до такої важливої міжнародної економіко-правової угоди, яка стосується питань безпеки держави, забезпечення режиму державної таємниці і секретних винаходів, дає прес-служба згаданого міністерства.

Угода про взаємне забезпечення збереження міждержавних таємниць у галузі правової охорони винаходів була підписана 4 червня 1999 р. між Україною, Росією, Білоруссю, Вірменією, Грузією, Казахстаном, Киргизстаном, Молдовою, Таджикистаном і Узбекистаном. Тоді сторони зобов'язалися «забезпечувати режим секретності щодо наявних у них відомостей про секретні винаходи, створені в колишньому СРСР». Угода регламентувала забезпечення режиму державної таємниці стосовно відомостей про секретні винаходи, створені в колишньому СРСР, а також порядок розсекречування таких даних. Варто зазначити, що Україна підписала цей документ із застереженнями (нижче наведено їх зміст):

Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити Угоду про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів(далі — Угода), підписану в м. Мінську 4 червня 1999 р., з такими застереженнями:

до статті 4:

«Кожна Сторона вправі відкликати з Роспатенту заявку на видачу авторського свідоцтва або патенту СРСР на секретний винахід, подану на її території. В такому разі відповідні документи та матеріали направляються Роспатентом Стороні, яка відкликала заявку, протягом 4-х місяців»;

до пункту 6 додатка 1:

«У разі, коли рішення про розсекречування секретного винаходу прийнято Стороною, яка відкликала заявку на видачу авторського свідоцтва або патенту СРСР на секретний винахід, ця Сторона у тримісячний термін повідомляє про своє рішення тимчасову робочу групу. Про розсекречування секретного винаходу тимчасова робоча група повідомляє зацікавлені Сторони, які мають відомості про нього».³

Зазначимо, що застереження до Угоди, підписані Прем'єр-міністром України В. Пустовойтенком, були досить логічними і далекоглядними. Проте, на відміну від інших держав-членів, які ратифікували цей документ, Україна затвердила його Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 1999 р. № 2292 «Про затвердження Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів» (хоча, відповідно до Статті 92 Конституції України, «правовий режим власності визначається виключно законами»). Не випадково в ст. 32 «Обмеження щодо передачі державної таємниці іноземній державі чи міжнародній організації» Закону України «Про державну таємницю» зазначено: «Секретна інформація до скасування рішення про віднесення її до державної таємниці та матеріальні носії такої інформації до їх розсекречування можуть бути передані іноземній державі чи міжнародній організації лише на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового мотивованого розпорядження Президента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України».

Оскільки Угоду про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів не було ратифіковано, вона не є частиною національного законодавства. Для країн-членів Угода набула чинності 31 січня 2000 року.

Аналіз стану охорони секретних винаходів у СРСР. В кінці 1980-х років у СРСР подавалось близько 180 тис. заявок на винаходи на рік. З них не більше 1 тис. патентів видавалось радянським заявникам, приблизно 80 тис. отримували авторські свідоцтва, з яких приблизно 4 тис. були секретними (інші заявки не задовольнялись). У середині 1990-х рр. сукупна за відомством кількість заявок на секретні винаходи не перевищувала 400—500 на рік. З наведених даних видно, що переважна більшість винаходів мала мирний характер і не підлягала засекречуванню відповідно до чинного законодавства.

---

³ Про затвердження Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 1999 р. № 2292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-99-%D0%BF#-Text> (дата доступу: 06.04.2020).

У період існування СРСР було сформовано також фонд описів винаходів до авторських свідоцтв СРСР з грифом «Для службового користування» («ДСК»), із заборonoю їх опублікування у відкритих джерелах. Цей фонд було сконцентровано у Всесоюзній патентно-технічній бібліотеці, підвідомчій Державному комітету у справах винаходів і відкриттів (Держкомвинаходів) СРСР (згодом — Держпатенту СРСР). У подальшому матеріали фонду були розмножені для комплектування ними територіальних центрів науково-технічної інформації та бібліотек різних республік СРСР. Документи з цього фонду у встановленому порядку надсилались також багатьом радянським організаціям на їх запити. Після припинення існування СРСР низка згаданих центрів і бібліотек опинились на території держав — колишніх республік СРСР, в тому числі прибалтійських, не пов'язаних жодними зобов'язаннями стосовно забезпечення колишнього порядку обмеженого доступу до зазначених документів.

Одним із найбільших негативних наслідків збереження грифу «ДСК» для описів винаходів до авторських свідоцтв СРСР є неможливість їх зіставлення із заявкою при проведенні експертизи по суті (кваліфікаційної) стосовно винахідницького рівня заявлених технічних рішень, у т. ч. із заявками іноземних заявників. Надання патентної монополії повторно заявленим технічним рішенням також суперечило як національним інтересам держави в цілому, так і інтересам організацій, за заявками яких раніше було видано авторські свідоцтва із грифом «ДСК», оскільки створювало для таких патентовласників безпідставні привілеї.

Як це не дивно, найповніший економіко-статистичний аналіз стану і тенденцій охорони секретних винаходів у СРСР здійснив американський науковець Джон А. Мартенс. Його монографія «Таємне патентування в СРСР та Росії» (“Secret Patenting in the USSR and Russia”) ґрунтується на майже сорокарічних дослідженнях спочатку для докторської дисертації в 1970-х роках, подальшій роботі в 1980-х роках, яка завершилась періодом навчання в російському патентному відомстві з 2006 по 2008 рік. В ній також подано результати, отримані під час роботи автора в Міністерстві торгівлі США і Управлінні торгівлі Організації економічного співробітництва і розвитку. Книга частково ґрунтується на створеній ним базі даних, яка включає близько 4566 раніше секретних радянських патентів, опублікованих у період з 1942 по 2007 рік [11]. База даних складена на основі інформації, опублікованої у різних випусках Бюлетеня винаходів, відкриттів і товарних знаків. Як показує статистичний аналіз, радянський військово-промисловий комплекс створив кілька сотень тисяч секретних винаходів. Але сподівання на те, що зняття грифа секретності з цих винаходів і фінансування їх установ сприятиме більш інтенсивному економічному розвитку, в цілому не виправдалися.

Як відомо, централізована реєстрація секретних радянських винаходів відбувалася в двох паралельних системах: військовій, що мала справу з війсь-

ковими і пов'язаними з національною безпекою винаходами під грифом «цілком таємно», і цивільною, що займалась менш секретними винаходами, включаючи багато тих, що мали гриф «для службового користування». Аналіз типів номерів на заявки про винаходи, зарезервовані для повністю засекречених військових і пов'язаних з питаннями національної безпеки винаходів встановив, що до 1967 р. в Міністерстві оборони (МО) СРСР щорічно реєструвалося більше 10000 заявок на авторські свідоцтва; до 1987 р. їх щорічна кількість наблизилась до 30000. Ці заявки, за оцінками, забезпечували близько 17000—22000 позитивних рішень на секретні винаходи щорічно до кінця 1980-х. І навпаки, середня кількість нових рішень щодо секретності (secrecy orders) в США щорічно становила лише декілька сотень, а у Великобританії секретних патентів налічувалося ще менше. Офіційних опублікованих даних щодо секретності винаходів МО СРСР не було, але кількість винаходів, що залишилися засекреченими, була величезною і після внесення коректив до щорічного розсекречування. До кінця 2007 року було опубліковано лише 4233 винаходи з тих, що зареєстровані МО СРСР з 1959 року, а майже 330000 залишались під грифом «секретно» [12]. Якщо порівнювати зі США, то до кінця 2007 року в Патентному відомстві США секретними залишались лише 5002 винаходи. СРСР не тільки запровадив масову секретність на свою інформацію про винаходи, а й зберіг її на значно триваліший період часу, ніж це зазвичай відбувається в інших країнах. Держкомвинаходів СРСР обробив неопубліковані винаходи (секретні та «ДСК») і визначив номери їх авторських свідоцтв в офіційній публікації винаходів як такі, що «не публікуються» або «не підлягають публікації» (NSTP). Детальне вивчення авторських свідоцтв від 1977 року, виділених спочатку в одну з двох вищезазначених категорій, виявило, що деякі з них залишались неопублікованими лише тільки на короткий період часу. Публікацію цих авторських свідоцтв явно було відкладено, щоб здійснити формальну перевірку зовнішніми організаціями, які контролюють виробництво хімічної, біологічної або ядерної зброї, або ж виробництво засекреченого обладнання зв'язку. Водночас більшість винаходів, що не підлягають публікації, досі залишаються неопублікованими — це майже 82 % від загальної кількості винаходів, що отримали позитивні рішення в 1977 році. Частка NSTP винаходів у загальній кількості винаходів, що отримали позитивні рішення Держкомвинаходів СРСР з початку 1960-х років, майже постійно зростала і становила приблизно 2—4%. Піком цього зростання став 1988 рік, коли ця частка склала 35%. До 1993 року кількість винаходів з позитивним рішенням Держкомвинаходів СРСР становила 375000, або приблизно одну п'яту від сукупної їх кількості. В одній російській доповіді зазначалося, що близько чотирьох п'ятих неопублікованих винаходів, зареєстрованих Держкомвинаходів СРСР, знаходяться під грифом «ДСК», тоді як решта — одна п'ята частина — під грифом «секретно». Загальна кількість секретних винаходів від МО СРСР і Держкомвинаходів СРСР відображає політику крайньої секретності, яка

проводилася Радянським Союзом. Як вже зазначалося, більшість радянських секретних винаходів так і залишаються неопублікованими, причому багато з них вже давно прострочили офіційний 30-річний ліміт секретності. За оцінками Мартенса, хоча від 500 до 600 тис. патентів радянських винаходів залишаються секретними, більшість авторських свідоцтв на секретні винаходи, виданих до середини 1950-х років, нині розсекречені. У 2010 році база даних Мартенса надала номери заявок на секретні винаходи, зареєстровані МО СРСР в 1936—1991 роках, загальна кількість яких склала 556 732 [11].

У 1993 році країни СНД погодили механізм розгляду можливого розсекречення таємних радянських свідоцтв на винаходи та патенти (три балтійські держави не беруть в ньому участь). Мартенс також надає статистичні дані про перегляд і розсекречення в рамках СНД.

Чи багато створених в радянській Україні секретних винаходів та винаходів із грифом «ДСК» зберігалось у Роспатенті? На важливість цієї проблеми для забезпечення національної безпеки та економічного розвитку української держави автор звертав увагу, готуючи рішення Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти «Про стан державного регулювання і управління у сфері розвитку, правової охорони і захисту інтелектуальної власності та інноваційної діяльності в Україні» (протокол № 14 від 16 квітня 2008 року):

«Бездіяльність органів виконавчої влади практично призводить до втрати інтелектуальних здобутків у науково-технічній сфері. До цього часу в установах, організаціях, підприємствах не проведено інвентаризацію винаходів колишнього СРСР із грифами «Для службового користування» («ДСК») і таємних (близько 250 тис.), що належать українським заявникам, не визначені особливості їх розсекречування, зняття грифу «ДСК». Враховуючи, що відомості про зазначені винаходи не були офіційно опубліковані, актуальним є розгляд можливостей їх використання, в тому числі перетворення у патенти України з метою комерціалізації. Це вагомий резерв для інноваційного розвитку держави. Адже сьогодні в Україні є чинними лише 20,7 тис. 20-річних патентів на винаходи, з яких 40 % належать іноземним заявникам» [13].

На жаль, рекомендації Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти щодо врегулювання цього питання, надані у вищезгаданому рішенні, так і не були виконані Кабінетом Міністрів України.

Цікаво, що у вітчизняних засобах масової інформації денонсація зазначеної Угоди була подана як звичайне інформаційне повідомлення, практично без жодних фахових коментарів, крім вищезгаданої прес-служби Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Водночас у російській пресі ця подія не залишилась поза увагою журналістів, політиків і науковців. Ось декілька цікавих, на наш погляд, коментарів.

За словами члена Міжнародного комітету Ради Федерації Олега Морозова, «останнім часом київська влада практикувала денонсацію міжнарод-

них документів, не враховуючи інтереси країни, а лише прагнучи продемонструвати свою прозахідну позицію. Не знаю, скільки прагматизму в цьому конкретному рішенні. Але коли є речі, пов'язані з науково-технічним прогресом, з обміном даними, інформацією, які мають глибоке коріння, краще, звичайно, не різати по живому, а робити це колегіальним шляхом, не виходячи в односторонньому порядку з такого роду угод» [14].

А ось думка з цього приводу російського науковця, доктора економічних наук, професора, експерта Всесвітньої організації інтелектуальної власності, генерального директора Федерального інституту сертифікації та оцінки інтелектуальної власності і бізнесу Бориса Леонтьєва: «Йдеться про винаходи в галузі космосу, озброєнь, біологічних експериментів, металургії, видобутку нафти і газу і т. п. Знявши з них гриф секретності, українці тепер можуть спробувати запатентувати винаходи, які їм раніше належали. Цей крок навряд чи завдасть шкоди РФ, але Росія, на мій погляд, повинна вчинити так само — терміново оформити патенти на колишні секретні радянські ноу-хау» [15]. Проте Україна, на жаль, цього не зробила.

Склалась дивна ситуація: з Угоди ми вийшли, а матеріали заявок на видачу секретних винаходів, як це передбачено у застереженні, не відкликали, вони залишились в Роспатенті. В Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономрозвитку) цих документів немає. Тому говорити про їх перетворення на патенти України з метою комерціалізації вже не доводиться.

У Державному реєстрі патентів України на секретні винаходи і корисні моделі міститься понад тисяча перспективних технічних рішень, які вже понад 20 років лежать «мертвим тягарем» і не використовуються вітчизняними науковцями і конструкторами при розробленні озброєння і військової техніки [16]. В умовах збройного конфлікту з Росією таке становище є неприпустимим! Мінекономрозвитку України спільно з Міністерством оборони України необхідно терміново врегулювати цю проблему.

Звідси слідує, що державі не потрібні десятки тисяч секретних винаходів українських винахідників. Національній безпеці та економіці дуже дорого обходяться поспішні політичні рішення, які не мають організаційно-економічного обґрунтування.

Стратегія національної безпеки України чітко визначає два блоки загроз: зовнішній і внутрішній. Зовнішня загроза — Росія. Як зазначають автори документа, вперше в історії одна з держав — постійних членів Ради Безпеки ООН, яка володіє ядерною зброєю, використовує цей фактор для залякування міжнародного співтовариства, нехтує міжнародним правом, використовує свій військовий потенціал для анексії та захоплення території європейської країни. Внутрішніми загрозами нацбезпеці названо неефективність системи забезпечення нацбезпеки; корупція та неефективна система державного управління; економічна криза і виснаження фінансо-

вих ресурсів держави; зниження рівня життя населення; загрози енергетичній, інформаційній, екологічній та техногенній безпеці [17].

Висновки. Інститут секретних винаходів займає важливе місце в системі патентного права та забезпеченні національної безпеки. Сама його науково-технічна сутність та економічне значення дуже ускладнюють визначення масштабу його застосування і практичної корисності. Водночас він відіграє роль запобіжного клапана для окремих винаходів, який може підвищити рівень економічної безпеки та ефективність державного регулювання. Враховуючи глобальну динаміку збільшення патентних заявок в останні роки (і, відповідно, кількості винаходів, спрямованих на національну безпеку та оборону), ескалацію міжнародної ситуації, цей економіко-правовий інститут, що безпосередньо займається питаннями національної безпеки, набуватиме все більшого значення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Маліцький Б.А. Наука, технології, інновації та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти. К.: КЖД «Софія», 2014. 56 с.
2. Хромушина Е.В. Правовая охрана секретных изобретений, полезных моделей и промышленных образцов: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03: Москва, 2004. 210 с. URL: <http://www.dslib.net/civil-pravo/pravovaja-ohrana-sekretnyh-izobretenij-poleznyh-modelej-i-promyshlennyh-obrazcov.html> (дата доступу: 07.04.2020).
3. Евстафьев В.Ф., Иванушкин С.В., Наумов А.В. Секретные изобретения – под защитой закона. URL: http://nvo.ng.ru/concepts/2001-10-19/4_inventions.html (дата доступу: 08.04.2020).
4. Шнейдер Э. Расцвет и упадок немецкой науки в период второй мировой войны // Итоги второй мировой войны. Сборник статей. Пер. с нем. М.: Изд-во иностранной литературы, 1957. URL: <http://www.collegian.ru/index.php/tiara/2002/32-2008-07-27-20-05-12.html> (дата доступу: 14.04.2020).
5. Patent Cooperation Treaty. Yearly Review 2019. The International Patent System. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_901_2019.pdf (last accessed: 14.04.2020).
6. International applications and national security considerations. URL: https://www.wipo.int/pct/en/texts/nat_sec.html (last accessed: 14.04.2020).
7. Андросчук Г.О., Работягова Л.І. Патентне право: міжнародно-правове регулювання: моногр. К.: НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, «НВП «Інтерсервіс», 2014. 480 с.
8. Андросчук Г.О., Работягова Л.І. Патентні системи зарубіжних країн: структурований аналіз законодавства. Нац. акад. правових наук України, НДІ інтелектуальної власності. К.: Інтерсервіс, 2018. 214 с.
9. Michael E. Salla. Secret Presidential Memorandum issued to Declassify Anti-aging & Free Energy Technologies. URL: <https://www.exopolitics.org/tag/secret-patents/> (last accessed: 15.04.2020).
10. Україна вийшла з Угоди СНД про секретні винаходи, створені в СРСР. URL: <https://defence-ua.com/index.php/home-page/7183-ukrayina-vuyshla-z-uhody-snd-pro-sekretni-vynakhody-stvoreni-v-srsr> (дата доступу: 25.04.2019).
11. Martens J.A. Secret Patenting in the USSR and Russia. Santa Fe, N.M.: Deep North Press, 2010. 305 p.

12. Мартенс Джон А. История советских и русских секретных изобретений. URL: http://www.john-martens.com/secret_patent_synopsis_rus.html (дата доступа: 15.05.2020).
13. Андрощук Г.О., Дем'яненко О.В., Жиляєв І.Б. та ін. Біла книга. Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України. К.: Парламенське видавництво, 2008. С. 75–76.
14. Смирнов В., Румянцева А. Последние сумасшедшие шаги Порошенко: Украина вышла из Соглашения об охране межгосударственных секретов. URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/624685-ukraina-sekretnost-izobreteniya-sssr> (дата доступа: 15.05.2020).
15. Много ли осталось секретных изобретений времен СССР? URL: http://www.aif.ru/society/science/mnogo_li_ostalos_sekretnyh_izobreteniy_vremyon_sssr (дата доступа: 15.05.2020).
16. Андрощук Г.О. Трансфер технологій в оборонно-промисловому комплексі України: проблемні питання (II частина). *Наука, технології, інновації*. 2018. № 2. С. 38–47.
17. Потіха А. Нова стратегія національної безпеки України в умовах зовнішньої загрози. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1122:stra-tegiya-natsionalnoji-bezpeki&catid=8&Itemid=350 (дата доступа: 18.05.2020).

Одержано 13.08.2020

REFERENCES

1. Malitsky, B.A. (2014). *Science, technology, innovation and national security: theoretical and applied aspects*. Kyiv: "Sofia", 56 [in Ukrainian].
2. Khromushina, E.V. (2004). Legal protection of secret inventions, utility models and industrial designs. PhD thesis. Moscow, 210. Retrieved from <http://www.dslib.net/civil-pravo/pravovaja-ohrana-sekretnyh-izobretenij-poleznyh-modelej-i-promyshlennyh-obrazcov.html> [in Russian] (last accessed: 07.04.2020).
3. Evstafiev, V.F, Ivanushkin, S.V., Naumov, A.V. Secret inventions should be protected by the law. Retrieved from http://nvo.ng.ru/concepts/2001-10-19/4_inventions.html [in Russian] (last accessed: 08.04.2020).
4. Schneider, E. (1957). The rise and fall of German science during the Second World War. In: *Results of the Second World War. Collection of articles*. Trans. from German. Moscow: Publishing House of Foreign Literature. Retrieved from <http://www.collegian.ru/index.php/tiara/2002/32-2008-07-27-20-05-12.html> [in Russian] (last accessed: 14.04.2020).
5. Patent Cooperation Treaty Yearly Review 2019 The International Patent System. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_901_2019.pdf (last accessed: 14.04.2020).
6. International applications and national security considerations. Retrieved from https://www.wipo.int/pct/en/texts/nat_sec.html (last accessed: 14.04.2020).
7. Androshchuk, H.O., Rabotiahova, L.I. (2014). *Patent law: international legal regulation*. Kyiv: Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Law, "Interservice", 480 [in Ukrainian].
8. Androshchuk, H.O., Rabotiahova, L.I. (2018). *Patent systems of foreign countries: structured analysis of legislation*. National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Research Institute of Intellectual Property. Kyiv: "Interservice", 214 [in Ukrainian].
9. Salla, Michael E. Secret Presidential Memorandum issued to Declassify Anti-aging & Free Energy Technologies. Retrieved from <https://www.exopolitics.org/tag/secret-patents/> (last accessed: 15.04.2020).
10. Ukraine withdrew from the CIS Agreement on Secret Inventions Created in the USSR. Retrieved from <https://defence-ua.com/index.php/home-page/7183-ukrayina-vuyshla-z-uhody-snd-pro-sekretni-vynakhody-stvoreni-v-srsr> [in Ukrainian] (last accessed: 25.04.2019).

11. Martens, J.A. (2010). *Secret Patenting in the USSR and Russia*. Santa Fe, N.M.: Deep North Press, 305 p.
12. Martens, John A. History of Soviet and Russian secret inventions. Retrieved from http://www.john-martens.com/secret_patent_synopsis_rus.html (last accessed: 15.05.2020).
13. Androshchuk, H.O., Demianenko, O.V., Zhyliaiev, I.B. et al. (2008). *White paper. Intellectual property in the innovative economy of Ukraine*. Kyiv: Parliamentary Publishing House, pp. 75–76 [in Ukrainian].
14. Smirnov, V., and Rumyantseva, A. Poroshenko's last crazy steps: Ukraine has withdrawn from the Agreement on the Protection of Interstate Secrets. Retrieved from <https://russian.rt.com/ussr/article/624685-ukraina-sekretnost-izobreteniya-sssr> [in Russian] (last accessed: 15.05.2020).
15. Are there many secret inventions of the Soviet era left? Retrieved from http://www.aif.ru/society/science/mnogo_li_ostallos_sekretnyh_izobreteniy_vremyon_sssr [in Russian] (last accessed: 15.05.2020).
16. Androshchuk, H.O. (2018). Technology transfer in the defense industry of Ukraine: problematic issues (part II). *Science, technology, innovation*, 2, 38–47 [in Ukrainian].
17. Potikha, A. New strategy of national security of Ukraine in the conditions of external threat. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1122:strategiya-natsionalnoji-bezpeki&catid=8&Itemid=350 [in Ukrainian] (last accessed: 18.05.2020).

Received 13.08.2020

G.A. Androshchuk, PhD (Economics), associate professor, chief researcher,
Research Institute of Intellectual Property
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Kazimir Malevich str., 11, 03150, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-0781-9740>
e-mail: genandro1@gmail.com

THE INSTITUTE OF SECRET INVENTIONS: A FACTOR OF THE NATIONAL SECURITY

The paper provides an economic and legal analysis of the creation and functioning of the institution of secret inventions in the leading countries of the world and Ukraine, with outlining its role in economic development and national security. The strategic significance and importance of secret inventions for the national economy and security are considered, economic and statistical indicators, organizational and economic aspects of classification and the importance of timely declassification of inventions for the economic development and world science are analyzed. The purpose of the legal protection of secret inventions is highlighted.

Regulation of secret inventions in foreign countries with well-established patent systems (USA, Great Britain, Germany, France, Poland) is carried out within the framework of national patent laws regulating the legal protection of inventions. It is shown that during the 20th century the Institute of Secret Inventions made a huge contribution to strengthening the national security of such leading countries as the United States, Great Britain, Germany, and France. In the former USSR, the institution of secret inventions was an essential element in the system of secrecy regime, largely ensuring the possibility of achieving and then containing the military-technical parity between the USSR and the United States. The obvious need for its further preservation in these countries does not raise doubts among specialists. An analysis of the current state of affairs indicates that the leading countries of the world have not only preserved their national institutions of secret inventions, but also continue to actively work to improve them. It is noted that the Laws of Ukraine "On the Protection of

Rights to Inventions and Utility Models” and “On State Secrets” do not provide for the payment of monetary compensation to the owner of a secret invention for their decision to classify them, which makes it impossible to effectively use them in economic activity. A mechanism for determining the amount of compensation for classifying an invention is proposed. In institutions, organizations, enterprises of Ukraine, an inventory of inventions of the former USSR with the stamp “For official use” (“DSP”) and secret (about 250 thousand) belonging to Ukrainian applicants has not been carried out. The losses are analyzed, caused by Ukraine’s withdrawal from the Agreement on the Mutual Ensuring the Safety of Interstate Secrets in the Field of Legal Protection of Inventions, which prevented domestic researchers and designers from utilizing more than tens of thousands advanced technical decisions in developing weapons and military equipment. It is recommended that this problem should be urgently resolved by the Ministry of Economic Development of Ukraine, jointly with the Ministry of Defense of Ukraine. The Ministry of Economic Development of Ukraine, together with the Ministry of Defense of Ukraine, is proposed to urgently resolve this problem. Taking into account the rapidly increasing scopes of patent applications in recent years worldwide (along with the increasing scopes of inventions aimed at the security and defense), the escalation of the international tensions, this economic and legal institution, dealing with issues of national security, will become increasingly important.

Keywords: *secret invention, payment of compensation, state secret, security classification, intellectual property, national security, patent, regulation.*